

KISS GÁBOR

**ORVOSOK, KATONÁK, KATONAORVOSOK...MOZAIKOK AZ OSZTRÁK–
MAGYAR KATONA-EGÉSZSÉGÜGY TÖRTÉNETÉBŐL 1868–1918***(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2018. 134 o. ISBN 978-963-7097-90-4)*

A Nagy Háború több mint négy éven át tartó centenáriuma kiváló lehetőséget teremtett a köztörténészek, hadtörténészek számára, hogy a világegés előzményeiről, eseményeiről, következményeiről, egyszersmind számos, korábban feldolgozatlan témakörrel összefoglalhassák legújabb kutatási eredményeiket, és azokat különböző publikációk formájában az olvasóközönséggel megismertessék. Egy kisebb könyvtárnyi új kötet, szaktanulmány, ismeretterjesztő cikk, publicisztika született csak a magyar szerzők tollából, amelyek mennyisége sajnálatos módon így is elmarad a nyugat-európai kollégák által írt kiadványokétól, azonban az írásművek minőségét görcsö alá véve már egészen más a helyzet.

Csupán a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársainak 2014–2018 közötti szakmai tevékenységét alapul véve nagy bizonyossággal kijelenthetjük: számos értékes elemzést tartalmazó összefoglaló alapmű született az intézmény korszakkal foglalkozó történéseinek, levéltárosainak, muzeológusainak, könyvtárosainak tollából.

Ezek sorába tartozik a Hadtörténelmi Levéltár vezetőjének, Kiss Gábornak *A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára* sorozatban napvilágot látott kötete is, amelyben a szerző az Osztrák–Magyar Monarchia soknemzetiségű és öt nagy alkotórészből álló szárazföldi haderejének 1868 és 1918 közötti katonaeorvosi vonatkozásainak bemutatására, összefoglalására vállalkozott.

A mű írója a kötet elkészítéséhez bőséges budapesti és bécsi levéltári forrásanyagot, továbbá a témáról rendelkezésre álló magyar és idegen nyelven napvilágot látott szakirodalmat használt fel.

A témakör iránt érdeklődők számára már korábbi írásai alapján jól ismert szerző a bevezetésben leszögezi, hogy főként a Habsburg-Monarchia haderejének második vonalába tartozó (milícia jelleggel létrehozott) magyar királyi Honvédség egészségügyi szolgálatának bemutatása teszi ki a kötet terjedelmének nagyobb részét, továbbá megismerteti az olvasót a téma feldolgozásához általa felhasznált levéltári forrásokkal és szakirodalommal.

A folytatásban kitér a honvéd egészségügyi szolgálat történelmi előzményeire, visszatekintve egészen a Habsburg Birodalom hadseregében az 1848–49-es események nyomán kialakult katonaeorvosi és egészségügyi szervezeti struktúráig.

Kiss Gábor bemutatja a császári és királyi (vagy közös) hadsereg, valamint a Honvédség egészségügyi szolgálatának felépítését. Részletesen foglalkozik az 1868 óta létező honvéd orvosi tisztkarral, létszámának változásával, kiegészítésével és utánpótlásával, amelyet főként az egyéves önkéntes, valamint a polgári egyetemeken végzett orvosok bevonásával biztosítottak. Kitér a honvéd orvosok továbbképzésére (vagyis szakmai ismereteik bővítésére a számukra szervezett különféle tanfolyamokon), továbbá az egyéves önkéntes segédorvos-helyettesek képzésére.

Megismerjük a honvéd orvosok alkalmazási lehetőségeinek három formáját, nevezetesen akik a csapatoknál, a különböző intézeteknél, továbbá a magasabb parancsnokságoknál és hatóságoknál tevékenykedtek.

A mű írója rövid kitérőt tesz, amikor azt vizsgálja, hogyan jelentek meg az első világháború tapasztalatai az oktatásban és az orvosképzésben. Így például nagy hangsúlyt fektettek a hadi sebészet oktatására, a kézfegyverek, a géppuskák és a tüzérségi lövedékek által okozott sérülések ellátására, valamint a különféle fertőző betegségek kezelésére.

Kevésbé köztudott, hogy nem csupán a közös hadseregben és a magyar királyi Honvédségben szolgáltak magyar orvosok, hanem a Monarchia haderejének jelentőségét tekintve második haderőneme, a császári és királyi haditengerészet kötelékében is. A haditengerészet orvosi karának tevékenységét külön témaegységben tárgyalja a szerző, többek között részletezi az ott szolgálatot teljesítő orvosok számának változását, foglalkozik a haditengerészeti egészségügyi intézmények (például a polai, dignanói és sibeniki haditengerészeti kórházak) feladataival, beteglétszámának alakulásával. Megismerhetjük a kötetből azt is, hogy az Adrián az osztrák–magyar és antant hajóegységek között 1917. május 15-én lezajlott legnagyobb szabású összecsapás, az otrantói tengeri ütközet milyen kihívásokat jelentett a közös haditengerészet orvosi kara számára.

A honvéd gyógyszerési kar (a gyógyszerészek nem a tisztikarhoz, hanem a tisztviselői karhoz tartoztak) története is külön fejezetet képez a kötetben. Megismerjük a Honvédségben rendszeresített gyógyszerési rendfokozatokat, a szerző részletezi az egyéves önkéntes gyógyszerészekből lett tartalékos állományú honvéd gyógyszerészek mintegy 250 fős csoportjának szerepét és tevékenységét is.

Az orvosok legfőbb segítői, az egészségügyi segédszemélyzet (egészségügyi altisztek, sebesült- és kötszervívők, ápolók) szerepéről (a betegek, sérültek sürgősségi ellátása a harctéren, az orvosi munka segítése), valamint tevékenységének jelentőségéről is részleteket tudhatunk meg a műből.

A kevésbé feldolgozott résztémák közé sorolható a magyar királyi Honvédség keretein belül működő önkéntes betegápolás (mely főként a Vöröskereszthez köthető) első világháború alatti története, működése, amelyről Kiss Gábor kuriózumokat tár az olvasó elé.

A címben megjelölt témakör rendkívül érdekes és kevésbé kutatott szelete az osztrák–magyar haderőben alkalmazott egészségügyi kutyák szerepe (ezeket az állatokat sebesült katonák felkutatására és szállítására vették igénybe), amelyről szintén részleteket ismerhetünk meg a szerző jóvoltából.

Nagy érdeme Kiss Gábornak, hogy rendszerbe foglalva mutatja be a Monarchia haderejének egészségügyi intézményi hálózatát. Megtudhatjuk, hogyan működtek az állandó egészségügyi intézetek: a helyőrségi és a csapatkórházak, a honvéd kórházak és az úgynevezett gyengélkedőházak, valamint a Nagy Háború idején a helyőrségi kórházak mintájára felállított hadikórházak.

Az auctor nagy alaposággal mutatja be az osztrák–magyar haderő tábori egészségügyi szolgálatának, valamint a hozzárendelt intézményeknek a működését az első világháború időszakában. A zászlóalj- és ezredsegélyhelyek, a dandár- és hadosztály-intézmények, továbbá a tábori kórházak rendszerének működéséről is érdekesítő részletek derülnek ki. Olyan sarkalatos téma is terítékre kerül Kiss jóvoltából, mint a járványok megelőzése érdekében tett intézkedések a dualizmus és az első világháború időszakában. A szerző megismerteti az olvasót a főbb járványos betegségekkel (kolera, tífusz, malária),

továbbá a háború folyamán a haderőben rohamosan terjedő nemi betegségek kezelésének és megelőzésének problémájával, valamint az említett területeken elért pozitív eredményekkel. Kiderül, hogy a korszakban az egyetlen járványos megbetegedés, amelynek nem tudtak gátat szabni, az 1918 őszétől kezdve több földrészre kiterjedő és a becslések szerint világszerte 20-40 millió főnyi áldozatot követelő spanyolnátha (influenza) járvány volt.

Kevésbé közismert, hogy mintegy 5200 osztrák–magyar tiszt és katona (főként tüzér-alakulatok és kiképző-különítmények) vett részt a szövetséges Oszmán Birodalom hadműveleteiben a Nagy Háború folyamán. A könyvből megismerhetjük a Monarchia által a különböző török hadszíntereken (Konstantinápolytól a Gallipoli-félszigeten át, egészen Palesztináig) működtetett egészségügyi intézmények (kórházak, tábori kórházak, gyengélkedőházak, lábadozó állomások) felépítését, tevékenységét, működési nehézségeit.

A kötetből többek között fény derül az osztrák–magyar haderő sebesültjeinek és betegeinek a frontról a hátszágba szállítását végző kórházvonatok (összesen 38 ilyen vonat működött az első világháború idején) szerepének fontosságára is.

A korábban nem tapasztalt méreteket öltött első világégés átalakította a katona-egészségügyi intézményrendszert is, amelynek részét képezték a járványok megelőzését szolgáló, egyedi feladatot ellátó, általában az ország határainak közelében fekvő városokban elhelyezkedő betegmegfigyelő állomások. A szerző jóvoltából részletesen megismerjük azok feladatait (a betegek fertőtlenítése, orvosi ellátása, orvosi megfigyelése) és szervezését, az állomásokon szolgáló személyzet létszámának változását, javadalmazását és tevékenységét, a megfigyelőállomások berendezését, továbbá a betegek ételmezését.

A mű írója a sokak által nem ismert szervezeti egységek, a haderő harmadik vonalához tartozó népfelkelőkből álló, sebesült szállítmányokat kísérő osztagok felépítését, feladatait (az ország határára fekvő vasúti állomások és a betegmegfigyelő állomások közötti szállítás kísérlete, felügyelete, esetenként gondozói feladatok ellátása) is részletezi.

Végül a szerző egy alfejezetet szentel a magyar királyi Honvédség lábadozó osztagai szervezeti felépítésére, valamint működésére bemutatásának.

A kötet végén Kiss Gábor összegzi a korábban leírtakat, kihangsúlyozza, hogy a császári és királyi haderő, valamint a magyar királyi Honvédség egészségügyi intézményeinek és orvosi karának felkészültsége a kor színvonalán állt. Kiemeli, hogy a sebesült ellátás a Monarchia haderejében a Nagy Háború során megfelelt a kor elvárásainak, annak ellenére, hogy 1914 és 1918 között állandósult az orvoshiány. Az elért eredmények is beszédesek: az egészségügyi szolgálat ellátásába került katonák háromnegyede a felépülés után ismét szolgálatképessé vált. A katonaorvosok kötelességtudata is magas szinten állt, hiszen a világégés alatt szolgált több mint 9000 orvos mintegy egyötödét veszteségmenten (sebesült, elhunyt, eltűnt) könyvelhették el. Az általuk elszenvedett veszteségek aránya magasabb volt, mint a császári német hadseregben szolgált kollégáik körében.

A könyvet 21, az első világégés idején készült, a katonai egészségügy különböző szegmenseit bemutató korabeli fénykép, továbbá több, a világháború folyamán a katonák számára kiadott egészségügyi rendszabály szövege egészíti ki mellékletként.

A kötetet nyugodt szívvel ajánlhatom a különleges témákat kedvelő, a dualizmus és a Nagy Háború időszaka, valamint a magyar katonai egészségügy múltja iránt érdeklődő széles olvasóközönség, továbbá a korszakkal foglalkozó történészek szíves figyelmébe.

Balla Tibor